

ЛУКАШКІНА Т. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу

ПОНЯТТЯ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ПОТРЕБУЄ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Чинний КПК України визначає потерпілого як фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Пленум Верховного Суду України в постанові № 13 від 2 червня 2004 року підкреслив, що потерпілим має визнаватись особа, якій заподіяно шкоду. В тих випадках, коли було вчинено замах на злочин, особа може бути визнана потерпілим тільки в разі заподіяння їй шкоди.

Свого часу в науковій літературі точилася дискусія щодо можливості визнання потерпілими осіб не тільки в разі заподіяння їм реальної шкоди, але й тоді, коли їх права і законні інтереси було поставлено під загрозу можливого порушення. Досить детально думки прихильників розширення підстав для визнання осіб потерпілими та авторів, які не погоджувались з такою пропозицією, викладені у статті В.П. Бож'єва, який вважав за необхідне розширити поняття потерпілого та надавати статус потерпілого і особам, чії права було поставлено під загрозу їх порушення злочином, що був вчинений [1, с. 118-119].

На наш погляд, зараз виникає нагальна потреба повернутись до розглядуваного питання, і одним з аргументів цього є необхідність забезпечити права тих осіб, щодо яких було вчинено злочин, котрим реальної шкоди завдано не було, на захист своїх прав, в першу чергу у справах, провадження в яких здійснюється у формі приватного обвинувачення. Як відомо, провадження у таких справах може здійснюватись тільки за заявою потерпілого (зараз – це особи, яким реально завдано шкоду). Але навіть не дуже глибокий аналіз ст. 447 КПК України, в якій міститься перелік злочинів, провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, дозволяє дійти висновку, що серед них є і такі, що можуть не завдати реальної шкоди. Це, наприклад, порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 162 КК України), розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 163), порушення недоторканності

приватного життя без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 182 КК України). Відсутня може бути шкода і в разі замаху на злочин.

Формально особа у зазначених випадках не може бути визнана потерпілою, що унеможлиблює подання такою особою заяви про вчинений щодо неї злочин і здійснення кримінального провадження.

З такими проблемами доводилось стикатися практиці і під час дії КПК УРСР 1960 року. Йшлося про випадки замаху на зґвалтування, внаслідок яких реальної шкоди завдано потерпілій не було. Нагадаємо, що за КПК УРСР 1960 року справи про зґвалтування без обтяжуючих обставин могли бути порушені тільки за заявою потерпілої, а в подальшому закриттю не підлягали (в науці та практиці такі справи одержали назву приватно-публічних). Як зазначав В.П. Бож'єв, на роботу якого ми вже посилались, в практиці справи про замах на зґвалтування, порушувались на підставі заяви потерпілої, незалежно від того, чи було їй заподіяно реальну шкоду. Автор пропонував розповсюдити таку практику і на випадки вчинення замаху на інші злочини.

Якщо зазначену практику застосувати в Україні і визнавати потерпілими осіб, щодо яких було вчинено злочин (або замах на злочин), щодо якого провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення, незалежно від заподіяння їм шкоди, то очевидно, що було б несправедливо позбавити можливості набути статус потерпілого осіб, щодо яких було вчинено злочин чи замах на злочин без заподіяння шкоди, у справах публічного обвинувачення.

Невизнання осіб потерпілими в разі відсутності реальної шкоди у розглядуваних нами випадках позбавляє їх також права на укладення угоди про примирення, що погіршує їх становище в порівнянні з тими потерпілими, яким було завдано реальну шкоду. А неможливість укладення угоди погіршує і становище підозрюваного (обвинуваченого), виникає парадоксальна ситуація – якщо підозрюваний заподіяв реальну шкоду потерпілому (йдеться про злочини невеликої та середньої тяжкості) він може розраховувати на укладення угоди про примирення, а якщо внаслідок злочину (або замаху на злочин) реальної шкоди не було (а, відповідно немає потерпілого) укладення угоди про примирення неможливе.

Нагадаємо, що ст. 46 КК України передбачена така підстава звільнення від кримінальної відповідальності як примиренням винного з потерпілим, в разі вчинення вперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості (крім корупційних злочинів) за умови відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. А якщо реальної шкоди не було, чому ж не застосувати дану підставу звільнення від кримінальної відповідальності, якщо особа, щодо якої було вчинено злочин, примирилася з підозрюваним (обвинуваченим). До речі, якщо прокурор у кримінальному провадженні вбачатиме і інші підстави для звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності, він повинен перед направленням до суду

клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності ознайомити з таким клопотанням потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Особа, на права та інтереси якої було вчинено посягання (але без завдання їй реальної шкоди) позбавляється і права висловити свою думку в такому питанні.

Вихід з розглядуваної ситуації можливий один – внести доповнення до ч. 1 ст. 55 КПК України, зазначити, що потерпілим може бути визнана особа і в разі, коли її права та інтереси було поставлено під загрозу порушення.

Список використаної літератури:

1. Див. Божьев В.П. Избранные труды / В.П. Божьев. – М.: Издательство Юрайт, 2012.

ТОРБАС О. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук

ОПТИМІЗАЦІЯ КПК УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ

Згідно зі ст. 2 КПК України, одним із завдань, яке ставиться перед кримінальним провадженням, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Тобто держава бере на себе обов'язок в рівній мірі захищати як приватні, так і публічні інтереси під час розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень. Саме тому в деяких випадках законодавство передбачає мінімальний рівень впливу суб'єктів владних повноважень на порядок виникнення, зміну та припинення прав та обов'язків окремих учасників кримінального провадження. І найяскравіше такий рівень втручання можна помітити у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення.

Згідно з ч. 4 ст. 26 КПК України, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви заяви потерпілого. Відмова потерпілого або його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Аналогічні положення містить Глава 36 КПК України. Так, в ст. 477 КПК України зазначено, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення